

УДК 343.14+343.326

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.15>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ОРГАНІЗОВАНІ ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННІ ОРГАНІЗАЦІЇ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

Поярков А.Ю.,

*аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

Поярков А.Ю. Правові засади доказування у кримінальних провадженнях про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Сьогодні Україна стикається з багатьма національними загрозами, такими як війна, глобалізація, пандемії, екстремізм і тероризм, екологічні катастрофи та злочинність. Однією з найсерйозніших проблем є незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин. Сучасні тенденції у сфері злочинності, пов'язаній з наркотиками та психотропними речовинами, свідчать про те, що вона набуває нових форм і може призводити до створення кримінальних угруповань навіть на рівні псевдодержав. У цих умовах виникає потреба в переосмисленні проблеми забезпечення національної безпеки, що передбачає мінімізацію впливу організованих груп і злочинних організацій на наркотизацію населення та пов'язану з цим криміналізацію суспільних відносин за допомогою кримінального процесуального інструментарію.

Стаття присвячена питанням правових засад доказування у кримінальних провадженнях про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Досліджено, що кримінальне процесуальне доказування – це практична, пізнавальна, правова та розумова діяльність сторін кримінального провадження, що являє собою два єдині нерозривні процеси: отримання доказів та використання цих доказів для встановлення певних обставин, обґрунтування своєї позиції. Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані. Досудове розслідування у кримінальних провадженнях про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів має специфічний предмет доказування – наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги. Ефективність роботи з доказами суб'єктів, які проводять досудове розслідування, безпосередньо впливає на захист прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження, а також на виконання завдань кримінального провадження.

Наголошено, що у досліджуваній категорії кримінальних проваджень, основними джерелами доказів є речові докази та експертні висновки. Важливим етапом досудового розслідування цієї категорії правопорушень є вилучення об'єктів незаконного обігу та їх належне процесуальне оформлення відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства України. Довести факт незаконного обігу та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без наявності речових доказів у розпорядженні органів досудового розслідування є неможливим.

Ключові слова: організовані групи, злочинні організації, наркотичні засоби, психотропні речовини, кримінальне провадження, кримінальне процесуальне доказування, кримінальні процесуальні засоби, досудове розслідування, речові докази, експертні докази.

Poyarkov A.Yu. Legal principles of evidence in criminal proceedings about organized groups and criminal organizations in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues.

Today, Ukraine faces many national threats, such as war, globalization, pandemics, extremism and terrorism, environmental disasters, and crime. One of the most serious problems is the illegal circulation

of narcotic drugs and psychotropic substances. Modern trends in the field of crime related to drugs and psychotropic substances indicate that it is taking new forms and can lead to the creation of criminal groups even at the level of pseudo-states. In these conditions, there is a need to rethink the problem of ensuring national security, which involves minimizing the influence of organized groups and criminal organizations on the drug addiction of the population and the related criminalization of social relations with the help of criminal procedural tools.

The article is devoted to issues of the legal basis of evidence in criminal proceedings about organized groups and criminal organizations in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues. It has been studied that criminal procedural evidence is a practical, cognitive, legal and mental activity of the parties to criminal proceedings, which is two single inseparable processes: obtaining evidence and using this evidence to establish certain circumstances, justifying one's position. Evidence in criminal proceedings is factual data. Pre-trial investigation in criminal proceedings about organized groups and criminal organizations in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues has a specific subject of proof - narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues. The effectiveness of the work with evidence of subjects conducting pre-trial investigation directly affects the protection of the rights, freedoms and interests of the participants in criminal proceedings, as well as the fulfillment of the tasks of criminal proceedings.

It is emphasized that in the studied category of criminal proceedings, the main sources of evidence are physical evidence and expert opinions. An important stage of the pre-trial investigation of this category of offenses is the seizure of objects of illegal circulation and their proper procedural registration in accordance with the requirements of the criminal procedural legislation of Ukraine. It is impossible to prove the fact of illegal circulation and sale of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues without physical evidence at the disposal of pre-trial investigation bodies.

Key words: organized groups, criminal organizations, narcotics, psychotropic substances, criminal proceedings, criminal procedural evidence, criminal procedural means, pre-trial investigation, physical evidence, expert evidence.

Постановка проблеми. Поширення наркоманії та зростання злочинності, пов'язаної з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, набувають все більших масштабів і стають серйозним соціальним чинником, що негативно впливає на життя, здоров'я та добробут людей. Незаконний обіг наркотиків у світі сприяє зростанню злочинності та насильства, вражаючи людей незалежно від їх соціального статусу, статі, релігії чи раси. Найбільш гостро ця проблема проявляється в країнах, які переживають економічні труднощі. Сьогодні ця проблема торкнулася практично всіх країн, і Україна не стала винятком. Спостерігається негативна тенденція до зростання кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків.

Слід зауважити, що за даними офіційної статистики, на жаль, Україна посідає позиції країни міжнародного наркотрафіку з розвиненою системою організованих груп і злочинних організацій, зокрема: 2014 року виявлено 185 організованих груп і злочинних організацій, серед яких 5 (3,1%) по лінії боротьби з незаконним обігом наркотиків; 2015 – 135 (-27,0%) : 7 (5,12%); 2016 – 136 : 7 (5,14%), 2017 – 210 (+35,2%) : 27 (12,85%); 2018 – 288 (+27%) : 63 (21,87%); 2019 – 293 (+1,7%) : 68 (23,2%); 2020 – 377 (+22,2%) : 95 (25,19%); 2021 – 499 (+24,4%) : 109 (21,2%); 2022 – 360 (-27,8%) : 85 (24,8%). Серед усіх виявлених злочинних угруповань у сфері незаконного обігу наркотиків абсолютну більшість (у середньому 85,0 %) становили організовані групи, а на злочинні організації припадало лише 15,0%; протягом 2023 р. вилучено на території України 5,7 тон наркотичних засобів (канабісу – 3,53 тони; макової соломи – 2 тони; героїну – 127,7 кг.; метадону – 24,8 кг., кокаїну – 9,8 кг.; опію – 1 кг.; трамадолу – 180 грам;), 38,8 кг. психотропних речовин (амфетамінів – 20,3 кг.; інших – 18,5 кг.) [14; 15]. Водночас, такі показники наркозлочинності не у повному обсязі відображають дійсну картину їх вчинення, позаяк латентність складає у середньому 87 %, що пов'язано з високою організацією діяльності організованих груп та злочинних організацій, реформуванням системи органів безпеки, зокрема підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, військовими діями, анексією й безконтрольністю окремих регіонів України

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі сферою обігу та збутом наркотичних засобів, часто недооцінюється складність таких проваджень та рівень підготовки осіб, які займаються цією протиправною діяльністю. Це призводить до порушення вимог

кримінального процесуального законодавства України під час збору доказів, аж до визнання їх недопустимими. Зокрема, останнім часом поширилася безконтактна форма збуту наркотиків – продаж через Інтернет, поштою, а також залишення «закладок» у визначених місцях. Ці нові форми збуту заборонених речовин, які набирають популярності, вимагають від правоохоронних органів впровадження новітніх технологій, що суттєво змінює підходи до доказування у цій категорії кримінальних правопорушень.

Мета дослідження. Виокремити правові засади доказування у кримінальних провадженнях про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Стан опрацювання проблематики. Окремі питання протидії діяльності організованим групам та злочинним організаціям у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів розглядалися у працях М.Г. Вербенського, А.А. Вознюка, П.С. Єпринцева, В.Г. Пшеничного, В.С. Щирської та ін. У той же час, особливості кримінального процесуального доказування були предметом наукових дискусій М.І. Бортуна, В.В. Вапнярук, В.Г. Гончаренка, Ю.М. Грошевого, Є.Г. Коваленка, М.А. Погорецького, О.С. Старенького, С.М. Стахівського, Л.Д. Удалової, М.А. Шумила та ін.

Безсумнівно, отримані наукові результати такими та іншими вченими становить значну теоретичну та практичну цінність. Однак, вони не забезпечують комплексного аналізу правових засад доказування у кримінальних провадженнях про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у сучасних умовах, і не враховують повною мірою зміни, що відбулися в кримінальному процесуальному законодавстві України останнім часом, зокрема в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Сучасні тенденції розвитку злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів свідчать про те, що вона набула принципово нових рис. Злочинність трансформується не лише в організації різного рівня складності, чисельності та впливу, але й здатна формувати квазі-державні об'єднання з кримінальною спрямованістю. У цих умовах виникає потреба в переосмисленні проблеми забезпечення національної безпеки, що передбачає мінімізацію впливу організованих груп і злочинних організацій на наркотизацію населення та пов'язану з цим криміналізацію суспільних відносин за допомогою кримінального процесуального інструментарію.

Проблема доказів і процесу їх доказування має тривалу історію. З давніх часів термін «докази» зазвичай охоплював не лише самі докази, а й засоби їх отримання та судове розслідування. Значення доказів у кримінальному провадженні є надзвичайно важливим, оскільки правильне розуміння цього терміну правоохоронними органами та судами визначає успішність виконання завдань кримінального процесу [1, с. 15].

Згідно зі статтею 2 Кримінального процесуального кодексу України, основними завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від злочинних діянь, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників процесу, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду [2]. Це необхідно для того, щоб кожен, хто вчинив правопорушення, був притягнутий до відповідальності відповідно до своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не піддавалася необґрунтованому процесуальному примусу, а кожен учасник кримінального провадження отримувал на належну правову процедуру.

Прийняття законних, обґрунтованих і неупереджених процесуальних рішень можливе лише за умови, що вони базуються на перевірених і досліджених обставинах кримінального провадження в повному обсязі. Основна діяльність сторін у кримінальному процесі полягає в роботі з доказами, що включає їх збирання, перевірку, оцінку та ухвалення відповідних процесуальних рішень. Висновки про наявність чи відсутність події правопорушення, винуватість або невинуватість особи, а також встановлення інших обставин, що мають значення для прийняття рішення, ґрунтуються саме на зібраних у кримінальному провадженні доказах [3, с. 102-103].

Згідно з частиною 1 статті 84 Кримінального процесуального кодексу України, доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані відповідно до порядку, встановленого цим Кодексом [2]. На основі цих даних слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд визначають наявність або відсутність фактів і обставин, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Докази мають різну природу, тому їх можна класифікувати за різними кри-

теріями. Класифікація доказів має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки допомагає сторонам кримінального провадження правильно їх оцінити та визначити способи використання під час доказування обставин, що є важливими для кримінального провадження.

У кримінальному процесі існує значна кількість класифікацій доказів, запропонованих науковцями. Загальноприйнятим є поділ доказів за джерелом їх формування на первинні та похідні; залежно від їх відношення до предмета доказування – на прямі та непрямі; стосовно предмета обвинувачення – на обвинувальні та виправдувальні; за механізмом формування – на особисті та речові. Додатково науковці також розрізняють докази на: належні та неналежні, достовірні та недостовірні, допустимі та недопустимі, а також докази підготовчого та юрисдикційного провадження [4, с. 152-153].

Визначення законодавцем у Кримінальному процесуальному кодексі України принципу безпосередності дослідження показань, речей і документів стало підставою для класифікації доказів на досудові та судові. Досудові докази – це ті, що були отримані (зібрані) сторонами обвинувачення та захисту під час досудового розслідування. Судові докази, як окремих вид, – це докази, які сторони кримінального провадження та суд використовують у судовому процесі і які визнані судом як допустимі.

Згідно з частиною 2 статті 84 Кримінального процесуального кодексу України, законодавець визначає серед видів доказів показання, речові докази, документи та висновки експертів. Цей перелік є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню [2].

Докази за механізмом їх формування поділяються на особисті та речові. Особисті докази отримуються від людей, які є носіями інформації, що була сприйнята ними безпосередньо під час вчинення кримінального правопорушення (наприклад, потерпілий або підозрюваний) або які стали свідками події (свідок). Відповідно до статті 98 Кримінального процесуального кодексу України, речові докази – це матеріальні об'єкти, які слугували знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, що можуть бути використані як докази фактів чи обставин, які встановлюються під час кримінального провадження [2]. До таких доказів належать предмети, що стали об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, здобуті злочинним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення [5, с. 194-195].

У досліджуваній категорії кримінальних правопорушень, на нашу думку, основними джерелами доказів є речові докази та експертні висновки. Важливим етапом досудового розслідування цієї категорії правопорушень є вилучення об'єктів незаконного обігу та їх належне процесуальне оформлення відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України. Доказати факт незаконного обігу та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без наявності речових доказів у розпорядженні органів досудового розслідування є неможливим. Це, перш за все, пов'язано з особливостями предмета доказування в цій категорії правопорушень. Наприклад, на відміну від крадіжки, де свідки події можуть бути достатніми для встановлення вини особи, у випадку збуту заборонених речовин необхідно довести факт продажу наркотичних засобів, що вимагає вилучення речових доказів та проведення відповідної експертизи [6, с. 103-104].

З системного аналізу статей 23 та 95 Кримінального процесуального кодексу України можна зробити висновок, що законодавець визначає два випадки, коли допустимі показання осіб, надані під час судового розгляду кримінального провадження: перший – це безпосередній допит цих осіб у судовому засіданні; другий – отримання показань свідка або потерпілого відповідно до порядку, встановленого статтею 225 Кримінального процесуального кодексу України, тобто допит під час досудового розслідування, який потім може бути використаний у суді. Зокрема, показання свідків та потерпілих, отримані в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази лише за умови, що процес і результати такого допиту були зафіксовані за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. На нашу думку, використання таких доказів у суді можливе лише за наявності обставин, які об'єктивно унеможливають присутність свідка та/або потерпілого в суді через воєнний стан. Варто зазначити, що ці зміни в законодавстві мають тимчасовий характер і діють лише під час воєнного стану [7, с. 115-116].

У кримінальних провадженнях, що стосуються обігу та продажу наркотичних засобів, часто трапляються ситуації, коли особи, залучені до конфіденційного співробітництва для проведення оперативної закупівлі наркотиків, з різних причин (наприклад, через загрозу для життя чи здоров'я або смерті) не з'являються на судові засідання. Часто свідчення цих осіб у поєднанні з

іншими непрямими доказами підтверджують провину обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, але їх відсутність на суді призводить до уникнення кримінальної відповідальності, що перешкоджає виконанню завдань кримінального провадження.

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збутом наркотичних засобів, є складним та тривалим процесом. Під час фіксації збуту наркотичних засобів слідчому та прокурору необхідно розуміти, що кримінальні правопорушення даної категорії відрізняються особливим предметом доказування [8, с. 215–217].

Виділяють три основні структурні елементи доказування: предмет, суб'єкт та етапи доказування. Предметом доказування є сукупність обставин, які визначені законом і які потрібно встановити та дослідити в рамках кримінального провадження. Зазвичай, об'єктами, що мають доказове значення у провадженнях, пов'язаних з організованими групами та злочинними організаціями в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, є: наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги; ваги, в тому числі електронні, які використовуються для визначення маси заборонених речовин; предмети, що використовуються для вживання наркотичних засобів (шприці, голки, самокрутки, фольга тощо); обладнання для виготовлення наркотиків; пакувальні матеріали для зберігання заборонених речовин (паперові згортки, полімерні пакетики тощо); грошові кошти або інші цінності, отримані від продажу наркотиків; технічні пристрої (комп'ютери, мобільні телефони, флеш-носії тощо), на яких може бути інформація про незаконну діяльність [9, с. 315-316]. Крім того, у процесі доказування кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом та збутом заборонених речовин, обов'язковим є залучення експерта для проведення експертизи матеріалів, речовин та виробів. Основним завданням цієї експертизи є ідентифікація досліджуваних речовин. За результатами експертизи, якщо в наданих на дослідження речовинах виявлено наркотичні засоби, а також за наявності відповідних доказів, слідчий або прокурор матимуть підстави для повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Таким чином, експертиза в цій категорії кримінальних проваджень має значне значення, оскільки від неї залежить перспектива завершення досудового розслідування в одній із форм, визначених частиною 2 статті 283 Кримінального процесуального кодексу України [10, с. 75-76].

Наступним не менш важливим елементом кримінального процесуального доказування є суб'єкт доказування. Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України сторона обвинувачення та сторона захисту є суб'єктами кримінального процесуального доказування. Вони беруть участь у накопиченні доказів кримінального провадження, за результатами яких приймаються відповідні процесуальні рішення [11, с. 31].

Наступним аспектом процесу доказування є його етапи. Відповідно до частини 2 статті 91 Кримінального процесуального кодексу України, законодавець визначає три основні етапи доказування: збирання, перевірка та оцінка доказів. Збирання доказів є першим етапом, який здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим та представником юридичної особи, щодо якої ведеться справа, відповідно до вимог закону. Перевірка доказів включає аналіз зібраних матеріалів, їх зіставлення з іншими доказами, а також збір нових доказів і перевірку джерел їх походження, відповідно до методів, передбачених кодексом [12, с. 40]. Оцінка доказів є ще одним важливим етапом, який не можна вважати простим процесом. На цьому етапі слідчий, прокурор, слідчий суддя або суд, спираючись на своє внутрішнє переконання, визначають, які докази слід враховувати, а які відхилити, оскільки вони не відповідають загальним принципам доказового права та кримінального судочинства в цілому [13, с. 15].

Висновки. Дослідження питань доказування у кримінальних провадженнях, що стосуються організованих груп та злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, є надзвичайно важливим як для вітчизняної науки, так і для практики досудового розслідування та судового розгляду. Це питання є складовою частиною кримінального процесуального доказування, що включає систему взаємозалежних і взаємопов'язаних процесуальних механізмів, які мають пізнавально-практичний та інтелектуальний характер. Ці механізми використовуються уповноваженими суб'єктами кримінального процесуального закону для досягнення цілей доказування під час досудового розслідування.

Підсумовуючи, можна зазначити, що основна діяльність уповноважених суб'єктів доказування під час досудового розслідування зосереджена на зборі, перевірці та оцінці доказів. Ключовими джерелами доказів у кримінальних провадженнях, пов'язаних з обігом та збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, є речові докази та експертні висновки. Важливим

аспектом досудового розслідування у цій категорії кримінальних правопорушень є вилучення об'єктів незаконного обігу та їх належне процесуальне оформлення відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України. Саме сукупність зібраних доказів у кримінальному провадженні та їх адекватна оцінка слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом дозволяє зробити відповідні висновки та ухвалити процесуальні рішення. Водночас, помилки, допущені суб'єктами доказування під час дослідження та оцінки доказів, можуть призвести до прийняття неправильних рішень і порушення прав учасників кримінального провадження. На основі зібраних доказів у кримінальному провадженні роблять висновки про наявність чи відсутності події кримінального правопорушення, винуватість або невинуватість особи у вчиненні правопорушення, а також встановлюють інші обставини, що мають значення для ухвалення відповідного рішення відповідно до Кримінального процесуального кодексу України. Досудове розслідування у кримінальних провадженнях про організовані групи та злочинні організації у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів має специфічний предмет доказування – наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги. Ефективність роботи з доказами суб'єктів, які проводять досудове розслідування, безпосередньо впливає на захист прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження, а також на виконання завдань кримінального провадження.

Згідно з частиною 2 статті 91 Кримінального процесуального кодексу України, доказування полягає у зборі, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження. Основна суть кримінального процесуального доказування полягає в тому, що його коректне проведення забезпечує реалізацію прав і законних інтересів усіх учасників кримінального процесу. Питання, що виникають під час кримінального провадження, можуть бути вирішені лише на основі достовірно встановлених у процесі доказування обставин. Участь зацікавлених сторін у доказуванні є гарантією дотримання принципів кримінального процесу, а докази слугують підставою для ухвалення процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

Крім того, під час доказування збуту наркотичних засобів слід враховувати, що внаслідок військової агресії РФ на території України введено воєнний стан. Наразі тривають активні бойові дії, значна частина території перебуває під тимчасовою окупацією, а також є велика кількість полонених. У цей час правоохоронні органи зосереджені на виконанні завдань воєнного стану (протидія військовій агресії, шпигунству, колабораційній діяльності тощо), що в цілому впливає на виявлення та фіксацію обігу та збуту наркотичних засобів. У свою чергу, особи, які займаються збройною діяльністю, стали значно обережнішими, враховуючи воєнний стан та його обмеження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шумило М. Роль і розвиток доказового права у кримінальному процесі. *Часопис українського судочинства*. 2019. № 1. С. 11–16.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Пшеничний В.Г. Запобігання поширенню наркотизму в Україні (кримінологічна та кримінально-правова характеристика): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 209 с.
4. Мазуренко О.В. Запобігання незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у Причорноморському регіоні материкової України : дис... докт. філос. : 081 – «Право». Одеса, 2023. 277 с.
5. Стахівський С.М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ, 2005. 272 с.
6. Вознюк А.А., Щирська В.С. Запобігання організації або утриманню місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів: монографія. Київ: Освіта України, 2017. 184 с.
7. Помаз О.Я. Особливості доказування на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збутом наркотичних засобів: дис... докт. філос.: 081 – «Право». Чернігів, 2023. 224 с.
8. Коваленко Є.Г. Наукові засади кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 448 с.

9. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.
10. Грошевий Ю.М., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному процесі: науко-практ. посіб. 2-ге вид, стер. Київ: КНТ, 2007. 272 с.
11. Олефір Л.І., Помаз Я.О. Контроль за вчиненням злочину: поняття, підстави та завдання під час фіксації збуту наркотичних засобів. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2021. № 56(2). С. 30–33.
12. Бортун М.І. Процесуальні особливості застосування засобів, що використовуються під час проведення досудового розслідування. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. Київ, 2018. № 2. С. 37–46.
13. Гончаренко В.Г. Доказування в кримінальному провадженні : науково-практичний посібник. Акад. адвокатури України. Київ: Прецедент, 2014. 42 с.
14. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
15. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції. 2021 рік: монографія / авт. кол.: М.Г. Вербенський, О.Г. Кулик, І. В. Наумова та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. М. Г. Вербенського. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 340 с.